

KASVATUS & AIKA

ARVOSTELU

<https://doi.org/10.33350/ka.101972>

Riveiltä ja rivien välistä – Näköalapaikka 1600-luvun turkulaisnaisten elämän monenkirjaisuuteen

Juhani Tähtinen

Arvosteltu teos: Toropainen, Veli Pekka 2019. 39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista. Turun museokeskuksen julkaisuja 85. Turku: Turun museokeskus. 236 s.

Siitä, miten porvarisnaiset elivät, millaisia mahdollisuuksia elämä heille tarjosi 1600-luvulla, saa monipuolisen kuvan Veli Pekka Toropaisen *39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista* -teoksesta. Teoksen sivuilla esittäytyy 39 erilaista naiskohtaloa ja pienoiselämäkertaa. Vaikka kirjan naisten elämäkerrat ovat suhteellisen tiiviisti esitetty, niistä saa yllättävän monipuolisen ja -tahoisen kuvan paitsi 1600-luvun turkulaisten porvarisnaisten elämästä, myös yleisemmin ajan kaupunkilaisten elämästä ja ihmisten kokemusmaailmasta yleensä sekä kaupunkiyhteisöjen sosiaalisen järjestyksen ylläpidosta ja oikeudenjakamisesta. Näin varsinkin silloin, jos lukija ei anna kertomusten lyhyiden ja helppolukuisen ”kertomuksellisen” esitystavan hämätä itseään – itsekkin selasin ensin kirjan ensimmäiset sata sivua huomaamatta näihin sisältyvää moninaisuutta ja -kerroksisuutta. Teos olikin vähällä solahtaa käsistäni monen muun kirjan tavoin jättämättä minuun mitään jälkiä. Onneksi erään naisen monipolvinen elämänvaiheiden kuvaus pysäytti minut, ja aloin lukea teosta rauhassa uudelleen. Näin teoksen naiskertomukset alkoivatkin elää aivan uudella tavalla. Kyse ei ollutkaan pelkästään yksittäisistä kertomuksista, vaan naisten elämäkertojen välityksellä saa yllättävän laajan kuvan 1600-luvun kaupunkilaisnaisten, turkulaisnaisten, asemasta, elämästä, heidän toiminnastaan ja mahdollisuuksistaan sekä heihin kohdistuvista sosiaalisista odotuksista, ja siis myös yleisemmin 1600-luvun alkupuolen kaupunkilaisten elämänmenosta. Tässä on mielestäni yleensäkin hyvin kirjoitettujen elämäkertojen mieli, merkitys ja tenho.

On tärkeää muistaa, että teoksen naisista piirtyvä kuva perustuu Turun kaupungin raastuvanoikeudessa käsiteltyihin naisten oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Se, kuinka hyvin teoksen sivuilta esiin nouseva kuva edustaa ajan ”tavallisen” turkulaisporvarisnaisen elämää ja elämänpuutteita, jää lukijan arvioitavaksi. Näin piirtyvä tulkinta voi antaa naisten elämästä ja yleensäkin ajan elämänmenosta vähän liian yksipuolisen, kovan ja synkän kuvan. Toisaalta 1600-luvulla kaupunkien raadeissa, raastuvanoikeuksissa, puitiin hyvinkin arkisia asioita, kuten Toropaisenkin kirjasta käy ilmi. Kaupunkilaisnaisetkaan eivät arkailleet avata oikeusistuinten ovia ajakseen omia asioitaan, puolustaakseen kunniaansa tai hakeakseen

raadilta suojaa. Tämä lisää oikeusasiakirjojen merkitystä kyseisen vuosisadan historian avaamiselle yleensäkin, muutenhan 1600-luvulta yhteiskunnallisen eliitin ulkopuolelle jäävästä väestönosasta ei juuri löydykään ihmisten arkielämää ja kokemuksia kuvaavia lähteitä, kuten teoksen kirjoittajakin kirjan lyhyessä johdantotekstissä huomauttaa.

Kirjan naisten elämäntarinat – tai oikeammin osaelämäntarinat – on sijoitettu viiden teemaotsakkeen alle: ”porvarinaisten työt, porvarisvaimot, rikkaat perijättäret, itsenäiset porvarislesket ja kaupunkilaisnaisia”. Ratkaisu on toimiva, sillä jo näitä otsakkeita tarkasteltaessa lukijalle hahmottuu se, että naisten elämänkulut ja -kohtalot olivat 1600-luvulla hyvin erilaisia. Osin tämä johtui jo naisten säätyasemasta ja siihen liittyvistä elämänpuiteista ja mahdollisuuksista, osin elämänkulkuun liittyvistä sattumista ja elämän itse kullekin eteen tuomista haasteista ja kohtaloista. Kirjan sivuilla ajan naiskirjo tulee hyvin esille: on kunniallisia vaimoja, leskivaimoja, kauppiasnaisia, palveluspiikoja, äitipuolia, kapakkaruusuja, avioeron kokeneita tai hylätyksi tulleita naisia, huoria ja ammattivarasnaisia. Kirjan naiskuvausten perusteella ei ainakaan kaikkien 1600-luvun naisten elämä suinkaan rajoittunut perhepiiriin eikä perheen taloudesta ja hyvinvoinnista huolehtimiseen, vaikka ajan sääty-yhteiskunta ja teokraattiset ideologiat tätä heiltä odottivatkin. Naiset saattoivat ainakin hetkellisesti toimia hyvinkin aktiivisesti ja näkyvästi yhteisössään ja elinkeinoharjoittajina. Toki 1600-luvulla naisten toiminta-alat ja mahdollisuudet olivat yleisesti ahtaamat ja tiukemmin normitetut kuin miesten. Turussa monet naiset kuitenkin rikkoivat näitä rajoja eri tavoin, osa heistä oli hyvinkin vaikutusvaltaisia toimijoita yhteisössään. Tässä kirjassa tällaisia porvarinaisia edustivat esimerkiksi Karin Hakola, Elin Såger ja hänen äitinsä Elin Plagman sekä piispa Isat Rothoviuksen vaimo Karin Andersdotter. Toiset taas elivät yhteisön laitamilla rikkoen lähes kaikkia ajan säädyllisyyden normeja, kuten pyövelin vaimo Klemetsdotter tai vaikka kapakkaruusuksi kirjassa nimetty Maria Wellamdotter. Kirjaan onkin onnistuneesti saatu mahdutettua tuon ajan turkulaisnaisista edustavan tuntuisen kaarti, joka mahdollistaa monenkirjavaisten elämänpolkujen ja kohtaloiden aistimisen.

Lukuun ottamatta muutaman sivun johdantotekstiä kirjoittaja ei itse juuri tulkitse naisten tarinoita, vaan tämä jää tarinoiden ja lukijan tulkinnan varaan. Kirjan naisten elämäntarinat ja tapauskuvaukset ovat varsin lyhyitä ja kiteytettyjä, kuvausten sivumäärät vaihtelivat puolestatoista sivusta reiluun 10 sivuun. Elämäntarinat eivät pyrikään olemaan naisten täydellisiä elämäkertoja. Eniten sivuja kirjassa saa kauppiasperheen tyttären - myöhemmin itsekin kauppiastalon emännän – Malin Trällin elämäntarina. Hänen kuvaukseensa käytettyä sivumäärää selittää pitkälti se, että tekstissä kuvataan hänen välityksellään suhteellisen laajasti 1600-luvun alkupuolen valtaporvariston hienostoasuntoa, tämän sisustusta, porvarisnaisten pukeutumista sekä yleisesti sosiaalisen elämän ja vieraanvaraisuuden merkitystä ajan valtaporvareille ja heidän kauppiastoimilleen. Lisäksi tekstissä avataan hänen runsaita oikeuskäyntejään Turun raastuvan oikeudessa. Yleisesti kuitenkin kirjan naiskuvaukset ovat paljon Trällin tapauskuvausta lyhyempiä. Vastoin ennako-oletuksia lyhyisiin esityksiin sisältyy paljon merkityksellisyyttä. Yhdistelemällä eri naisten kuvauksia ja peilaamalla näitä 1600-luvun yleisiin sääty-yhteiskunnan rakenteisiin ja normeihin naisten lyhyet elämäkertesitykset alkavatkin elää aivan erilailla. Itseäni säväytti kirjan tarinoista eniten juuri Malin Trällin elämäntarinan lisäksi nykyisin Fiskarsina tunnetun paikkakunnan rautaruukkipatruunattaren Elin Sågerin elämän ja toiminnan sekä ammattivarkaksi tituleeratun Agneta Olofsdotterin elämän kuvaus. Hänen elämänsä päättyi oikeuden päätöksellä 17.3.1645 pyövelin toimesta. Myös kauppiaan lesken Mechtild Stensdotterin perintöriitojen ja piika Margareta Eskildotterin tapauskuvaukset saivat minut pohtimaan menneen ajan elämänmenoa ja elämäntarinoita. Myös naisten onnellisten ja onnettomien avioliittojen kuvaukset saivat minut pohtimaan ihmissuhteisiin liittyviä monenlaisia koukeroita. Loppu-

jen lopuksi lähes kaikki kirjan sisältämät elämäkerrat tai elämäkertatotteet herättivät ajatuksia niin 1600-luvun kuin myös nykyajan ihmisten elämänpuitteiden, kohtaloiden ja toiminnan eroavuuksista ja moninaisuudesta.

Yksittäisten naisten elämätkuvausten lisäksi tarjolla on enemmänkin

Yksittäisten naisten elämänmenon kuvauksen lisäksi kirjasta saa siis yllättävän monipuolisen kuvan 1600-luvun turkulaisnaisten elämän kontekstista ja naisten asemasta yhteiskunnassa, heidän perhe-elämästään, taloudenpidostaan ja elinkeinon harjoittamisestaan ja niihin liittyvistä rakenteista, käytänteistä ja ajan yleisistä ideologioista ja normeista. Teoksen sivuilta aukeaa kuva myös siitä, mitä kaupunkilaisten ja opiskelijoiden ravintola- ja yöelämään kuului yhtä lailla kuin siitä, kuinka monenlaisia kaupunkilaisten elämään liittyviä asioita kaupungin raati joutui käsittelemään sekä se, millaisia ohjaus- ja rangaistusmenetelmiä raastuvanoikeudella oli tuohon aikaan käytössään. Raati ja raastuvanoikeus pyrkivät kaikin keinoin pitämään kaupungissa järjestystä yllä samalla kun tehtävänä oli tarjota suojelua kaupunkilaisille, myös heikommassa asemassa oleville, porvaristoon kuuluville naisille. Tämä tulee kirjan sivuilta valaistua monin esimerkein. Vaikka teoksessa ei naisten kasvatusta ja koulutusta juuri tarkastella, näitäkin naisten tarinoissa jonkin verran sivutaan, kuten myös lasten kasvatusta yleensä ja kauppiaksi kouluttautumista.

Kirjan päättää yleisluontoinen 1600-luvun kaupunkilaisnaiset -luku, jossa kirjoittaja avaa yleisesti naisten, erityisesti Turun kaupungin naisten, asemaa kaupunkiyhteisössä sekä Turun kaupungin asemaa Suomessa. Tämä on tärkeä luku kirjassa. Luvussa tuodaan hienosti esiin ensinnäkin se, millaisia mahdollisuuksia naisilla oli osallistua oman ja perheensä elannon hankkimiseen, ja toiseksi se, miten naisilla oli oma keskeinen merkitys kaupunkiporvariston muotoutumiselle ja porvarien elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellyttämien sosiaalisten verkostojen rakentumiselle. Luku tuo hyvin esiin myös sen, kuinka ajan säätyyhteiskunnan tiukat, hierarkkiset normit rajasivat naisten elämää ja toimintamahdollisuuksia, ja sen, kuinka naiset saattoivat kuitenkin ylittää ja rikkoa näitä normeja. Heidän merkityksensä esimerkiksi perheen toimentulon hankkimisessa saattoi olla hyvinkin merkittävä, kuten osa kirjan naiskuvauksistakin osoittaa. Naisten mahdollisuudet ja toimintavapaudet eivät tässäkään suhteessa olleet yhteneväiset, jo heidän siviilisäätynsä ja se, mihin yhteiskuntaryhmään he kuuluivat, määritteli heidän toimintavapauksiaan merkittävästi. Toropaisen mukaan naisten toimintavapaus tosiasiaassa tiukentui vuosisadan loppua kohti.

Lukijana olisin toivonut päätösluvussa esitettyjen naiskertomusten liittämistä yleiseen ajan kaupunkilaisnaisten elämäntilanteen tarkasteluun nyt tehtyä vahvemmin. Tämä olisi laajentanut esitettyjen naisten elämäkertojen tulkintaa, kuten myös syventänyt itse loppuluvussa esitettyä tulkintaa. Nyt tulkinta jää lähes kokonaan lukijan vastuulle.

Pienen kritiikin kautta lukusuositukseen tai oikeastaan lukusuosituksiin

Kirjaa lukiessani lukukokemusta häiritsi kaksi pientä asiaa. Edellä jo viitattiin siihen, että kirjalle olisi tehnyt hyvää, jos siinä olisi ollut vähän laajempi johdanto 1600-luvun kaupunkilaisten elämään ja raadin ja raastuvanoikeuden asemaan kaupungeissa. Tätä puutetta tosin paikkaa teoksen päätösluku, mutta lukija joutuu kuitenkin tekemään itse ehkä suhteettoman paljon työtä yksittäisten naisten elämäkertojen ja kokonaistulkinnan suhteen. Toisaalta voi olla parempikin, että kirjan elämäntarinoita lukee ilman kirjoittajan esittämää tulkintakehystä. Näin naisten elämäntarinoiden moninaisuus voi tulla loppujen lopuksi paremminkin esille. Toinen pieni kritiikinpoikanen, joka minulle heräsi lukiessani ja ”eläessäni” kirjan

naisten elämäntarinoita, liittyy kirjoittajan valitsemaan minä -muotoiseen kerrontatyyliin. Toisaalta tämä esitystapa tuo naisten tarinat lähemmäksi lukijaa, mutta samalla se välillä tuntui vähän häiritsevältäkin. Ensinnäkin, kun naiset kertovat kuolemansa jälkeisistä tapahtumista minä-muodossa, järki huutaa vastaan, ettei näin voi olla. Toiseksi, ja edellistä enemmänkin, lukukokemustani häiritsi se, että kirjoittaja panee kerrottavien suuhun ajan yleisiä normeja ja tulkintoja, jotka eivät viitteiden perusteella suoraan nouse näitä koskevasta raastuvanoikeuden tuottamasta lähdeaineistosta, jos tulkintani on tässä kohtaa oikea. Tämän vuoksi lukija saa helposti sellaisen kuvan, että naiset reaalielämässäänkin olivat konkreettisesti sisäistäneet ajan yleiset normit ja ideologiat niin kuin yleisesti on tulkittu olleen laita. Näissä kohdissa, joita ei onneksi ollut kovin runsaasti, ainakin minun epäilevä luonteeni sai minut välillä nousemaan sanaharkkaan kirjoittajan kanssa. Kirjoittaja näyttää omaksuneen tämän minä -esitystavan viimeisimmissä kirjoissaan. Hän nimittäin käyttää sitä myös uusimmassa, vuonna 2020 ilmestyneessä teoksessaan *13 pyöveliä – päätöntä menoa 1600-luvun Turussa* -teoksessa, joka myös avaa hienosti ja monipuolisesti kaupunkilaisten elämää, kaupunkien oikeusinstituutioiden toimintaa, aikalaisten rikkomusten ja rikosten suurta kirjoa. Tässäkin teoksessa osa esiin nostetuista henkilöistä on 1600-luvun turkulaisnaisia.

39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista -teoksen ohessa viime aikoina on muutenkin ilahduttavasti julkaistu naiseen keskittyviä historiallisia teoksia ja tutkimuksia. Arvioitavana olevan teoksen kirjoittajan Veli Pekka Toropaisen vuonna 2016 julkaistu väitöskirja *Päättäväiset porvarskat: Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623–1670* kuuluu tähän joukkoon. Teoksessa hän tarkastelee myös turkulaisten porvarisnaisten elämää ja toimijuutta 1600-luvulla. Vastaavasti esimerkiksi Kirsi Vainio-Korhosen mainiot teokset *Ujostelemattomat. Kätilöiden, synnytysten ja arjen historiaa* (2012) ja *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa: seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa* (2018), Riitta Mäkisen ja Marja Engmanin toimittama *Naisten aika: Valkoinen varis ja muita oppineita naisia* (2015) avaaavat omalla merkittävällä tavallaan tätä vähän tutkittua aluetta. Unohtaa ei sovi myöskään vuonna 2020 julkaistua Maria Pettersonin *Historian jännät naiset* -teosta, joka ei niinkään kyllä käsittele suomalaisia naisia. Kaikkia näitä kirjoja voin suositella: nämä ja muut vastaavat kirjat ovat merkittävästi paikanneet naishistoriaan liittyviä ”mustia aukkoja”. Olen viettänyt näiden teosten kanssa, samoin kuin Toropaisen *39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista* -teoksen kanssa, lukemattomia antoisia ja ajatuksia herättäviä hetkiä.

Kaikien kaikkiaan Veli Pekka Toropaisen *39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista* -teos edustaa hyvällä tavalla sellaista historian tutkimusta, jota voi kutsua mikrohistorialliseksi tai ”alhaalta päin” historiaa (history from below) lähestyväksi tutkimukseksi, joka katsoo historiaa enemmän tavallisten ihmisten kuin eliitin näkökulmasta. Tällaista historian tutkimusta, joka tekee historiasta moniäänisempää ja moniulotteisempää, ja voisiko sanoa myös elävämpää, tarvitaan lisää. Toropaisenkin teos osoittaa oivalla tavalla sen, kuinka historiassa, tässä tapauksessa naisten elämässä 1600-luvulla, ihmisten elämänmeno ei ainakaan täysin määräytynyt aikakausien monoliittisista, pakottavista normeista ja ideologioista ja rakenteista käsin. Monet kirjassa esillä olleista naisista harjoittivat ainakin osan aikaa elämästään aktiivista kauppaa, puolustivat oikeudessa itse tai edusmiehensä välityksellä asioitaan tai oikeuksiaan, myivät kiinteää omaisuutta, pitivät huolta maataloistaan ja perheidensä menestyksestä, vaikka ajan säädösten ja normatiivisten tulkintojen mukaan heillä ei tällaiseen toimintaan olisi ollut oikeuttakaan. Näin tulkiten naisilla oli tärkeä asema ja rooli omassa lähi- ja kaupunkiyhteisössään. He toimivat ja järjestelivät omaa elämäänsä enemmän tai vähemmän omista lähtökohdistaan. Samalla Toropaisen teos on myös yksi hyvä esimerkki siitä, ettei mikrohistoria tai historian lähestymistapa ”alhaalta päin” täysin sivuuta ajan ideolo-

gioita, politiikkaa ja yhteiskuntarakenteitakaan. *39 tarinaa 1600-luvun turkulaisnaisista* -teoksesta saakin omalla tavallaan hyvän käsityksen myös siitä, mikä ajan kaupunkiyhteisössä oli hyväksyttävää ja mikä ei. Parasta luonnollisesti kirjassa on kuitenkin se, että siitä piirtyy hyvin esiin, kuinka monenlaisista eri lähtökohdista ja elämänpalasista naisten elämä rakentui jo 1600-luvullakin, vaikka ajan sääty-yhteiskunnan hierarkkinen yhteiskuntarakenne ja ideologiat olivat naisille suhteellisen ahtaat. Lukukokemukseni pohjalta toivon teoksen löytävän lukijoita sellaisienkin joukosta, jotka eivät sinänsä ole kiinnostuneet varhaismodernista ajasta.

KL Juhani Tähtinen toimii erikoistutkijana Turun yliopiston kasvatustieteen laitoksella.